

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 399

Rachunkowość a controlling

Redaktorzy naukowi

Edward Nowak

Piotr Bednarek

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redakcja wydawnicza: Barbara Majewska, Joanna Świrska-Korłub

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: Marcin Orszulak

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania

znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa

www.pracnaukowe.ue.wroc.pl

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons

Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska

(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2015

ISSN 1899-3192

e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-523-0

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl

www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Anna Balicka: Controlling ekologiczny w przedsiębiorstwie.....	13
Aleksandra Banaszekiewicz, Ewa Makowska, Sylwia Meller: Proces wdrażania controllingu w praktyce przedsiębiorstw	22
Wioletta Baran, Sylwia Morawska: Kontrola zarządcza w jednostkach organizacyjnych sądu.....	32
Piotr Bednarek: Premie i nagrody dla audytorów wewnętrznych a skuteczność audytu wewnętrznego w sektorze prywatnym i publicznym	41
Renata Biadacz: Rys historyczny rachunku zysków i strat w Polsce międzywojennej.....	55
Małgorzata Białas: Wycena instrumentów finansowych według wartości godziwej w bankach	67
Anna Bieniasz: Determinanty rentowności kapitału własnego przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w Polsce.....	76
Agnieszka Bieńkowska, Zygmunt Kral, Anna Zabłocka-Kluczka: Controlling strategiczny szkoły wyższej.....	84
Adam Bujak: Ewaluacja przedsięwzięć inwestycyjnych dotyczących funkcjonowania systemu informacyjnego rachunkowości w przedsiębiorstwie	103
Andrzej Bytniewski: Podsystem finansowo-księgowy jako instrument rachunkowości zarządczej i controllingu.....	111
Jolanta Chluska, Waldemar Szczepaniak: Controlling finansowy w projektach unijnych realizowanych w uczelniach publicznych.....	121
Halina Chłodnicka: Wycena przedsiębiorstwa w upadłości a wartość godziwa	130
Magdalena Chmielowiec-Lewczuk: Controlling w zakładzie ubezpieczeń w świetle nowych uwarunkowań rynkowych.....	142
Joanna Dyczkowska: To what extent companies listed on alternative investment markets disclose strategic information in their annual reports? – comparative case studies.....	153
Joanna Dynowska: Czynniki ograniczające wdrażanie controllingu w świetle badań ankietowych	168
Krzysztof Dziadek: Wykorzystanie budżetowania w zarządzaniu projektami unijnymi – wyniki badań	176
Wojciech Flieger: Informatyczne wspomaganie zarządzania ryzykiem poprzez procedury audytu.....	186

Magdalena Jaworzyńska: Analiza strategiczna zakładu opieki zdrowotnej na potrzeby stworzenia jego modelu biznesowego – studium przypadku..	196
Marcin Jędrzejczyk: Addytywna, analityczna funkcja produkcji w ocenie poziomu zarządzania jednostką gospodarczą	208
Angelika Kaczmarczyk: Koncepcje wyceny a przydatność informacji sprawozdawczej małych przedsiębiorstw	216
Zdzisław Kes: Badanie nierównomierności odchyleń w kontroli budżetowej	224
Ilona Kędzierska-Bujak: Perspektywa interesariuszy a strategia Uniwersytetu Szczecińskiego – wybrane zagadnienia	235
Marcin Klinowski: Determinanty sukcesu projektów	245
Konrad Kochański: Formy ewidencji działalności gospodarczej a rachunkowość zarządcza w obszarze marketingu w świetle badań empirycznych...	255
Tomasz Kondraszuk: Projekt urzędniowy gospodarstwa jako narzędzie planowania strategicznego w rolnictwie.....	267
Krzysztof Konstantyn: Koncepcja wdrożenia rachunku odpowiedzialności w ośrodkach odpowiedzialności za inwestycje w przedsiębiorstwach produkujących konstrukcje budowlane.....	277
Magdalena Kowalczyk: Mierniki controllingu personalnego w jednostkach samorządu terytorialnego.....	287
Jarosław Kujawski: Demotywuujące i dysfunkcjonalne aspekty ceny transferowej	295
Agnieszka Lew: Badanie przez biegłego rewidenta przychodów i kosztów jako elementów podatnych na oszustwa księgowo.....	306
Paweł Malinowski, Tomasz Ćwieląg, Edyta Prozorowska, Piotr Słomianny: Technologia SOA w optymalizacji procesów biznesowych na przykładzie MPWiK Wrocław S.A.....	313
Krzysztof Małys: Controlling w publicznej szkole wyższej – zarys problemu	322
Elżbieta Marcinkowska: Outsourcing i offshoring procesu rachunkowości – modele dostawy usługi	333
Marek Masztalerz: Komunikacja w rachunkowości zarządczej	343
Remigiusz Napiecek: Współzależność głównych obszarów działania uczelni wyższej	352
Bartłomiej Nita: Stan i perspektywy rozwoju rachunkowości zarządczej w XXI wieku w praktyce.....	361
Edward Nowak: Klasyfikacyjna funkcja rachunkowości	373
Marta Nowak: Czy rachunkowość jest moralna? Dyskurs z pogranicza pomiaru gospodarczego oraz filozofii etyki.....	383
Michał Poszwa: Kasowe uznawanie kosztów uzyskania przychodów – konsekwencje dla rozliczeń i zarządzania	393
Marzena Remlein: Self-billing w transakcjach handlowych pomiędzy podmiotami grupy kapitałowej	401
Dariusz Ryszard Rutowicz: Wyzwania stojące przed rachunkowością zarządczą modeli biznesowych	409

Dorota Śladkiewicz: Wartość przedsiębiorstwa w świetle teorii zasobowej ..	419
Anna Stronczek, Sylwia Krajewska: Oczekiwania jednostek sektora zamówień publicznych w zakresie wsparcia rachunkowości zarządczej przez zintegrowane systemy zarządzania.....	428
Wiesław Szczęsny: „Pułapka” rentowności w polityce finansowej przedsiębiorstw	436
Alfred Szydelko: Wpływ KSR nr 9 „Sprawozdanie z działalności” na rachunkowość	446
Magdalena Szydelko: Ramy koncepcyjne zastosowania benchmarkingu w klastrze	456
Agnieszka Tubis: Controlling procesu eksploatacji – wstępna charakterystyka	466
Piotr Urbanek: Przesłanki i bariery budżetowania operacyjnego w uczelni publicznej.....	477
Wiesław Wasilewski: Controlling ryzyka w instytucjach kultury.....	485
Aleksandra Wiercińska: Wykorzystanie benchmarkingu w zarządzaniu finansami szpitali na przykładzie województwa pomorskiego.....	491
Grzegorz Zimon: Wpływ strategii zarządzania zapasami na wyniki finansowe przedsiębiorstw	500

Summaries

Anna Balicka: Ecological controlling in the company.....	13
Aleksandra Banaszekiewicz, Ewa Makowska, Sylwia Meller: The process of controlling implementation in companies practice	22
Wioletta Baran, Sylwia Morawska: Management control in organizational units of courts	32
Piotr Bednarek: Bonuses and rewards for internal auditors vs. internal audit effectiveness in a private and public sector	41
Renata Biadacz: Historical aspect of income statement of interwar period in Poland	55
Małgorzata Białas: Valuation of financial instruments at fair value in the banks	67
Anna Bieniasz: Determinants of return on equity of companies in the food industry	76
Agnieszka Bienkowska, Zygmunt Kral, Anna Zablocka-Kluczka: Strategic controlling of universities	84
Adam Bujak: The evaluation of investments relating to the functioning of the accounting information system in an enterprise	103
Andrzej Bytniewski: A financial and accounting subsystem as an instrument for management accounting and controlling	111
Jolanta Chluska, Waldemar Szczepaniak: Financial controlling in the EU projects implemented in public universities	121

Halina Chłodnicka: Valuation of an insolvent business vs. fair value	130
Magdalena Chmielowiec-Lewczuk: Controlling in the insurance company in the new market conditions.....	142
Joanna Dyczkowska: W jakim stopniu spółki notowane na rynkach alternatywnego obrotu ujawniają informacje strategiczne w raportach rocznych – analiza porównawcza przypadków	153
Joanna Dynowska: Factors that limit controlling implementation as revealed by questionnaire surveys.....	168
Krzysztof Dziadek: Use of budgeting in the EU projects management – research findings	176
Wojciech Fliegner: Computer aid of risk management through audit procedures	186
Magdalena Jaworzyńska: Strategic analysis of public healthcare centre to create its business model – case study	196
Marcin Jędrzejczyk: The additive, cost production function in the management assessment process of business entity	208
Angelika Kaczmarczyk: Valuation concepts vs. usefulness of reporting information of small businesses.....	216
Zdzisław Kes: The study of fluctuation of deviations in the budgeting control	224
Iłona Kędzierska-Bujak: The stakeholders perspective vs. the strategy of the University of Szczecin – selected issues	235
Marcin Klinowski: Project success factors	245
Konrad Kochański: Account and tax books vs. management accountancy in the area of marketing in the light of empirical research	255
Tomasz Kondraszuk: Appliance project of agricultural farm as a tool for strategic planning in agriculture	267
Krzysztof Konstantyn: The conception of introduction of responsibility accounting in the centers responsible for investment in building construction enterprises	277
Magdalena Kowalczyk: Personnel controlling measures in local government units.....	287
Jarosław Kujawski: Demotivating and dysfunctional aspects of transfer price	295
Agnieszka Lew: Auditor’s revenue and expense audit as an element susceptible to accounting fraud	306
Paweł Malinowski, Tomasz Ćwieliąg, Edyta Prozorowska, Piotr Słomianny: SOA technology in business process optimalization on the example of MPWiK Wrocław S.A.	313
Krzysztof Małys: Controlling in public institutions of higher education – the outline of the problem.....	322
Elżbieta Marcinkowska: Outsourcing and offshoring of accounting process – service delivery models	333
Marek Masztalerz: Communication in management accounting	343

Remigiusz Napiecek: Interdependence of the main areas of university activity	352
Bartłomiej Nita: The state and development trends of management accounting in 21 st century in practice	361
Edward Nowak: The discriminant function of accounting	373
Marta Nowak: Is accounting moral? Discourse on economic measurement and philosophy of ethics	383
Michał Poszwa: Checkout the cost to obtain revenue recognition – implications for settlements and management	393
Marzena Remlein: Self-billing in commercial transactions between the entities of the capital group.....	401
Dariusz Ryszard Rutowicz: Challenges facing management accounting of business models.....	409
Dorota Śładkiewicz: Enterprise value in the light of resource-based theory ..	419
Anna Stroncsek, Sylwia Krajewska: Expectations of public procurement sector units concerning the support for managerial accounting through integrated management systems	428
Wiesław Szczęsny: The “trap” of profitability in the financial policy of enterprises	436
Alfred Szydelko: The influence of the Polish Accounting Standard No. 9 “Report on the activities” on accounting	446
Magdalena Szydelko: A conceptual framework for benchmarking companies in a cluster.....	456
Agnieszka Tubis: Controlling of maintenance and operation process – preliminary characteristics.....	466
Piotr Urbanek: Premises and barriers of operational budgeting in public higher education institution	477
Wiesław Wasilewski: Risk controlling in cultural institutions.....	485
Aleksandra Wiercińska: The use of benchmarking in the financial management of hospitals on the example of Pomeranian Voivodeship.....	491
Grzegorz Zimon: Influence of inventory management strategy on financial results of companies	500

Michał Poszwa

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

e-mail: michal.poszwa@ue.wroc.pl

**KASOWE UZNAWANIE
KOSZTÓW UZYSKANIA PRZYCHODÓW –
KONSEKWENCJE DLA ROZLICZEŃ I ZARZĄDZANIA**

**CHECKOUT THE COST TO OBTAIN REVENUE
RECOGNITION – IMPLICATIONS FOR
SETTLEMENTS AND MANAGEMENT**

DOI: 10.15611/pn.2015.399.38

Streszczenie: Celem artykułu jest analiza konsekwencji wynikających ze stosowania metody kasowej przy ustalaniu kosztów uzyskania przychodów. Analizie poddano skutki regulacji dotyczących uznawania kosztów podatkowych oraz ich interpretacji w dwóch aspektach – prawidłowego dokonywania rozliczeń podatku dochodowego oraz zarządzania podatkami. Przedmiotem badań są regulacje ustaw o podatku dochodowym od osób prawnych oraz od osób fizycznych, a także interpretacje dokonane przez instytucje podatkowe. Efektem badań jest wskazanie konsekwencji dla podatnika stosowania metody kasowej, a także przedstawienie możliwości wykorzystania regulacji prawnych dla minimalizacji ryzyka podatkowego oraz wysokości podatku. Stosowanie metody kasowej powoduje konieczność analizy wpływu regulacji prawnych na organizację procedur rozliczeniowych. Ponadto istotna jest identyfikacja ryzyka wynikającego z obowiązywania metody kasowej, a także wskazanie potencjalnych szans zmniejszenia wysokości podatku dochodowego.

Słowa kluczowe: koszty uzyskania przychodów, zasada kasowa, zarządzanie kosztami.

Summary: The aim of the article is to analyze the consequences arising from the use of cash basis in determining the deductible. It analyzes the impact of regulations on the recognition of tax expenses and their interpretation in two aspects – the correct income tax settlements and tax management. The research refers to the regulations on income tax on legal persons and natural persons, as well as the interpretations made by tax authorities. The result of the research is to identify the consequences for the taxpayer's use of the cash method of determining the costs, as well as presenting the possibility of using regulations to minimize the risk of tax and the amount of income tax. The use of cash accounting rules in the process of determining the costs of obtaining revenues is an exception to the general principle of accrual. This results primarily in the need to analyze the impact of regulations on the organization of accounting procedures. In addition, it is important to identify the risks arising from the existence of a cash basis, and an indication of the potential opportunities to reduce the amount of income tax.

Keywords: cost of revenues, cash basis, cost management.

1. Wstęp

Przepisy prawa podatkowego charakteryzują się pewną specyfiką, która wynika między innymi z konieczności uwzględnienia w ich treści zarówno celów opodatkowania, jak i możliwości realizacji obowiązków podatkowych przez zobligowane do tego podmioty. Regulacje prawne muszą być tak skonstruowane, aby przede wszystkim zapewnić realizację celu fiskalnego, a w określonych przypadkach również innych. Wśród celów pozafiskalnych wyróżnić można ten, który polega na stymulowaniu zachowań podatników tak, aby ich decyzje i sposób działania były zgodne z wolą ustawodawcy. Przykładowo, poprzez przepisy podatkowe wywiera się presję na podmioty gospodarcze, aby terminowo regulowały swoje zobowiązania wobec kontrahentów.

Regulacje powinny być ponadto tak skonstruowane, aby podatnicy mieli możliwość wywiązania się z obowiązków podatkowych. Oznacza to, że wysokość podatku powinna uwzględniać zdolność do jego zapłaty, a obowiązki ewidencyjne i rozliczeniowe powinny być wykonalne i możliwe do realizacji bez nadmiernych nakładów. Przykładowo w konstrukcji podatku dochodowego określa się podstawę opodatkowania, która nie jest zgodna z wysokością wyniku finansowego. Podstawa obliczenia podatku za dany okres rozliczeniowy nie powinna jednak nadmiernie przewyższać prawidłowo ustalonego zysku, który odzwierciedla zdolność podatkową przedsiębiorstwa.

Szczególnym obszarem problemowym związanym z ustalaniem podatku dochodowego jest procedura ustalania kosztów uzyskania przychodów. W rachunku kosztów podatkowych dokonuje się dwojakiego rodzaju rozstrzygnięć. W pierwszej kolejności ustala się, które koszty (w ujęciu księgowym) mogą być zaliczone do kosztów uzyskania przychodów. Jest to zatem etap identyfikacji kosztów, które uwzględnia się w rachunku podatkowym. W następnym etapie procedury rachunku kosztów podatkowych ustala się wartość kosztów, które są potrącane od przychodów. Efektem procedury rachunkowej jest zatem obliczenie kosztów uzyskania przychodów potrącalnych w danym okresie rozliczeniowym (miesiącu, kwartale, roku).

Uznanie kosztów za podatkowe oraz zaliczenie kosztów podatkowych do potrącalnych w danym okresie odbywa się poprzez analizę, czy spełnione są określone w przepisach warunki. Warunki te są kryteriami, których wypełnienie pozwala uznać koszt za podatkowy oraz przypisać koszt podatkowy do określonego okresu rozliczeniowego. Dokonując ustalenia kwoty kosztów potrącalnych w danym okresie, należy uwzględnić ograniczenia wynikające z przepisów (zasada prawidłowości). Ponadto podatnik może wykorzystać pozostawione w przepisach swobody wyboru w celu wpływania na poziom ryzyka podatkowego oraz na wysokość podatku za dany okres.

Jednym z kryteriów, które musi być uwzględniane przy ustalaniu kosztów uzyskania przychodów, jest moment poniesienia wydatku. Dokonanie wydatku (spłata

zobowiązania) może być warunkiem uznania kosztu za poniesiony, a także kryterium wpływającym na okres, w którym koszt zostanie potrącony w rachunku podatkowym. Celem artykułu jest analiza kryterium kasowego w procedurze ustalania kosztów uzyskania przychodów, a w szczególności określenie konsekwencji metody kasowej uznawania kosztów dla organizacji rozliczeń oraz zarządzania ryzykiem podatkowym i wysokością podatku. Z punktu widzenia podatnika istotne jest bowiem określenie, w jakim stopniu konieczność uwzględniania terminów płatności kontrahentom wpływa na procedury mające gwarantować prawidłowość rozliczeń, a przez to na ryzyko podatkowe, oraz dodatkowo, na ile kryterium kasowe powinno być uwzględnione w polityce wykazywania dochodu podatkowego.

2. Zasady uznawania kosztów podatkowych

Celem rachunku podatkowego jest ustalenie dochodu (straty) podatkowego za dany okres rozliczeniowy. Konieczne jest zatem wskazanie kwot przychodów i kosztów podatkowych przypadających (dotyczących) na dany miesiąc, kwartał, a najpóźniej rok. Moment wykazania dochodu (straty) jest przede wszystkim konsekwencją podatkowego odzwierciedlenia w ewidencji zdarzeń gospodarczych zrealizowanych w toku prowadzenia działalności. Jednak wysokość wykazywanego dochodu (straty) może być także następstwem zastosowanych przez podatnika środków polityki wykazywania dochodów [Jamroży, Kudert 2013], które polegają na kształtowaniu oraz ocenie stanu faktycznego. Podatnik może wpływać między innymi na moment ujawnienia kosztu w rachunku podatkowym np. poprzez przyśpieszenie bądź opóźnienie momentu płatności. Ponadto podatnik ma wpływ na wartość kosztów wykazywanych w danym okresie np. poprzez kształtowanie zakresu płatności za zobowiązanie (zapłata częściowa lub całkowita).

Należy zauważyć, że określenie „uznawanie kosztów podatkowych” ma co najmniej dwojaki wymiar. Po pierwsze, w procedurze ustalania kosztów uzyskania przychodów należy wskazać zakres kosztów podatkowych, a więc dokonać identyfikacji tych kosztów, które spełniają **warunki ich uznania za koszty** uzyskania przychodów. Warunki te są określone w obu ustawach: o podatku dochodowym od osób fizycznych – art. 22 ust. 1 i art. 23 [Ustawa z dnia 26 lipca 1991] oraz o podatku dochodowym od osób prawnych art. 15 ust. 1 i art. 16 [Ustawa z dnia 15 lutego 1992]. Zgodnie z literalną wykładnią tych przepisów do kosztów uzyskania przychodów zalicza się takie koszty, które spełniają określone warunki: zostały poniesione, są celowe, tzn. związane z prowadzoną działalnością oraz jednocześnie nie zostały wyłączone z rachunku podatkowego.

Po drugie, w procedurze ustalania kosztów uzyskania przychodów określa się kwotę kosztów uzyskania przychodów, które podlegają potrąceniu w danym okresie rozliczeniowym. Zatem konieczne jest wskazanie tych kosztów podatkowych, które spełniają **warunki ich uznania za potrącalne**. Do kosztów potrącanych od przy-

chodów w danym roku zalicza się koszty poniesione w tym roku, koszty poniesione w poprzednich latach oraz koszty poniesione po zakończeniu tego roku.

Z punktu widzenia prowadzonej analizy istotne jest wskazanie, jakie znaczenie ma kryterium kasowe (termin płatności) dla uznania kosztu za podatkowy oraz dla uznania kosztu podatkowego za potrącalny. Dokonanie płatności może w szczególności decydować o uznaniu kosztu za poniesiony. Ponadto w katalogu wyłączeń wskazuje się brak zapłaty jako przesłankę wyeliminowania kosztu z rachunku podatkowego. Brak zapłaty skutkuje zatem nieuznaniem niektórych kosztów za podatkowe. Dodatkowo koszty uznane za podatkowe, a więc koszty poniesione mogą być bezwarunkowo potrącalne pod warunkiem dokonania zapłaty.

3. Zasada kasowa a prawidłowość rozliczeń i ryzyko podatkowe

Dla podatnika podstawowe znaczenie ma prowadzenie rachunku podatkowego w sposób prawidłowy, a więc zgodnie z przepisami ustawy. Ryzyko podatkowe związane jest z możliwością błędnego zastosowania przepisów i w konsekwencji koniecznością poniesienia dodatkowych wydatków (np. koszty korekt, karne odsetki). Na potrzeby analizy ryzyka podatkowego istotne jest rozróżnienie przepisów podatkowych na takie, których interpretacja jest jednoznaczna, i takie, których interpretacja budzi kontrowersje. Błędne zastosowanie pierwszej grupy przepisów oznacza wystąpienie pomyłki, co może być wyeliminowane poprzez zastosowanie procedur kontrolnych. Stosowanie drugiej grupy przepisów wiąże się zawsze z podjęciem ryzyka, którego realizacja oznacza wystąpienie konsekwencji innych niż oczekiwane przez podatnika. W tym przypadku ograniczenie ryzyka polega na przyjęciu procedur rozliczeniowych, które są uzasadnione specyfiką działalności bądź uwzględniają interpretacje dokonane przez organy podatkowe i sądy administracyjne.

Zasada kasowa jest stosowana w procesie identyfikacji kosztów uzyskania przychodów oraz przy ustalaniu kwoty kosztów potrącalnych w danym okresie. Warunkiem uznania kosztu za podatkowy jest jego poniesienie. Określenie dnia poniesienia kosztu zależy od formy prowadzonej ewidencji. Zgodnie z przepisami ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, w przypadku prowadzenia podatkowej księgi przychodów i rozchodów za dzień poniesienia kosztu uważa się dzień wystawienia dowodu stanowiącego podstawę jego ujęcia w księdze. Podatnicy podatku dochodowego od osób fizycznych i prawnych prowadzący księgi rachunkowe uznają za dzień poniesienia kosztu uzyskania przychodu dzień ujęcia kosztu w księgach na podstawie odpowiedniego dowodu z wyłączeniem kosztów zarachowanych. Koszty poniesione, związane z prowadzoną działalnością (celowe), są uznawane za koszty uzyskania przychodów jeżeli nie zostały wyłączone z rachunku podatkowego.

Zaliczenie kosztów do poniesionych oraz niewyłączonych odbywa się według zasady memoriału, a w niektórych przypadkach według zasady kasowej. Koszty

z tytułu odsetek, różnic kursowych, umów cywilnoprawnych i związanych z nimi składek są uznawane za podatkowe w dacie wystawienia dowodu potwierdzającego dokonanie zapłaty lub jego ujęcia w księgach rachunkowych. Koszty z tytułu wynagrodzeń z umowy o pracę i związanych z nimi składek są uznawane za podatkowe w okresie, którego dotyczą [Marciniuk (red.) 2015], ale pod warunkiem dokonania płatności w terminach nie późniejszych niż określone w przepisach. W przypadku przekroczenia powyższych terminów koszty te uznaje się w okresie, w którym dokonano zapłaty. Uznanie powyższych kosztów za koszty uzyskania przychodów (jeżeli spełniony jest warunek związku z prowadzoną działalnością) nie budzi kontrowersji i nie jest źródłem ryzyka podatkowego.

Koszty uzyskania przychodów, a więc koszty poniesione, są potrącalne, czyli odejmowane od przychodów w odpowiednim okresie rozliczeniowym. Okres, w którym następuje potrącenie kosztu, zależy od formy ewidencji. W przypadku prowadzenia podatkowej księgi przychodów i rozchodów koszty są potrącane w okresie, w którym zostały poniesione. Należy przy tym uwzględnić fakt, że potrącone w ciągu roku koszty z tytułu zakupionych materiałów i towarów są korygowane w rozliczeniu rocznym o wartość różnicy między spisem z natury sporządzonym na koniec i na początek roku. Podatnicy, którzy prowadzą księgi rachunkowe ustalają koszty potrącalne przy uwzględnieniu podziału kosztów na bezpośrednio oraz inne niż bezpośrednio związane z przychodami. Konsekwencją stosowania ksiąg rachunkowych jest występowanie trzech sytuacji. W pierwszej koszty są potrącane w okresie ich poniesienia, w drugiej koszty są potrącane w okresie występującym po okresie ich poniesienia. W trzeciej sytuacji koszty są potrącane w roku poprzedzającym ich poniesienie.

Moment potrącenia kosztu poniesionego (w tym uznanego za poniesiony według metody kasowej) zależy od tego, czy został on zaliczony do kosztów bezpośrednio czy też pośrednio związanych z przychodami. Prawidłowe zakwalifikowanie kosztu do odpowiedniej grupy może być kontrowersyjne [Nykiel, Mariański (red.) 2015], co oznacza istnienie ryzyka podatkowego. Dokonanie płatności (np. wypłata wynagrodzenia) oznacza poniesienie kosztu, ale nie musi oznaczać jego potrącenia w tym samym okresie co poniesienie. Wypłacona umowa cywilnoprawna zaliczona do kosztów pośrednio związanych z przychodami będzie potrącona w okresie poniesienia, a więc wypłaty. Umowa zaliczona do kosztów bezpośrednio związanych z przychodami będzie potrącona w okresie, w którym osiągnięte będą odpowiadające jej przychody, a więc w tym samym okresie co poniesienie albo w okresie późniejszym, albo też wcześniejszym. Dokonanie zapłaty jest często błędnie traktowane jako przesłanka do potrącenia kosztu (por. [Kosakowski 2013]).

Istotne znaczenie dla organizacji rozliczeń oraz dla ryzyka podatkowego ma zasada warunkowego uznawania kosztów uzyskania przychodów. Koszty uznawane za poniesione według zasady memoriału są korygowane, jeżeli nie są potwierdzone zapłatą w odpowiednim podatkowo terminie. Przy czym korekta następuje wyłącz-

nie w przypadku, gdy koszty uznane za poniesione według zasady memoriału zostały wcześniej potrącone. Metodyka dokonywania korekt wynikających z przekroczenia terminów płatności może nie być jednoznaczna w przypadku występowania jednocześnie wielu zakupów o różnych terminach zapłaty [Małecki, Mazurkiewicz 2015]. Podatnicy wystawieni są na dodatkowe ryzyko podatkowe związane z koniecznością dokonywania korekt, ponieważ w przepisach podatkowych nie określa się szczegółowo zasad wyceny np. rozchodu zapasów. Ryzyko to można ograniczyć wprowadzając własne, uzasadnione konkretną sytuacją, procedury rozliczeniowe albo całkowicie wyeliminować, dokonując płatności. Zasada kasowa uznawania kosztów za poniesione i potrącalne musi być uwzględniona w procedurze rozliczania podatku dochodowego oraz może być wykorzystana w polityce wykazywania dochodu.

4. Zasada kasowa a optymalizacja podatkowa

Celem optymalizacji podatkowej jest minimalizacja ciężaru podatkowego przy uwzględnieniu celów przedsiębiorstwa. W procesie optymalizacji wykorzystuje się podatkowe prawa wyboru wynikające wprost z przepisów lub ze sposobów ich interpretacji. Ponieważ na ciężar podatkowy składają się wydatki podatkowe oraz ryzyko podatkowe, to prawa wyboru stosuje się w celu minimalizacji wydatków (np. wysokości podatku dochodowego, kosztów rozliczeń) oraz ograniczania lub eliminacji ryzyka podatkowego (np. dotyczącego prawidłowości ustalania kosztów uzyskania przychodów). Z punktu widzenia zarządzania ryzyko podatkowe rozumiane jest nie tylko jako możliwość wystąpienia nieprawidłowości, ale również jako możliwość niewykorzystania lub błędnego wykorzystania możliwości zmniejszenia wysokości podatku za dany okres.

Zasada kasowa uznawania kosztów za poniesione oraz za potrącalne może być wykorzystana w polityce wykazywania dochodu, która polega na wpływaniu na wysokość dochodu, a przez to podatku w danym okresie rozliczeniowym. Podatnik może dążyć do zmniejszania dochodu bieżącego i odraczania momentu jego ujawnienia. Efektem takiego postępowania będzie odroczenie momentu zapłaty podatku (efekt odsetkowy) lub jednocześnie zmniejszenie wysokości podatku w sytuacji malejących stawek podatku (efekt nominalny). Zmniejszenie dochodu bieżącego może być dokonywane między innymi poprzez przyśpieszenie momentu wykazania kosztów. Celem podatnika może być również zmniejszenie straty podatkowej lub zwiększenie dochodu wykazywanego w danym okresie, co ma pozwolić np. na zdyskontowanie dostępnych odliczeń. Powyższy efekt może zostać osiągnięty między innymi poprzez opóźnienie momentu wykazania kosztu.

Sterowanie terminami płatności może być wykorzystane do wpływania na moment wykazania kosztu [Kozłowska 2011; Szlęzak-Matusiewicz 2013]. Należy przy tym uwzględnić fakt, że efektywne znaczenie ma sterowanie tylko tymi kosztami,

które są potrącalne. Wpłata umowy cywilnoprawnej na rzecz osoby, która wykonywała zlecenie w ramach usługi, która nie została jeszcze sprzedana, nie będzie skutkowałą jej potrąceniem. Umowa ta, jako koszt bezpośrednio związany z przychodami (w warunkach prowadzenia ksiąg rachunkowych), jest potrącana w okresie sprzedaży usługi. Realizacja polityki wykazywania dochodu powinna uwzględniać nie tylko korzyści związane z przesuwaniem momentu zapłaty podatku, ale również koszty wynikające z potencjalnego wzrostu ryzyka podatkowego oraz koszty zastosowania podatkowych praw wyboru (np. koszty finansowania przyspieszonych płatności za dostawy). Sterowanie terminami płatności, a w szczególności ich przyspieszenie może być wykorzystane jako instrument minimalizacji ryzyka podatkowego. Koszty zaliczone do potrącalnych według zasady memoriału, które zostały opłacone, są bowiem uznawane ostatecznie, a nie warunkowo.

5. Zakończenie

Kasowa metoda uznawania kosztów uzyskania przychodów za poniesione oraz potrącalne stanowi instrument realizacji celu fiskalnego opodatkowania oraz stymulowania zachowań podatników. Na poziomie regulacyjnym oznacza to potencjalnie wyższe obciążenie podatników, którzy nie dokonują zapłaty kontrahentom oraz oddziaływanie na problem zatorów płatniczych. Skuteczność zastosowanych regulacji w celu wpływania na terminy płatności jest trudna do oceny. Wynika to z faktu, że występowanie zatorów płatniczych zależy od wielu czynników w tym koniunktury gospodarczej i systemu egzekucji należności. Jednocześnie użycie instrumentów podatkowych do celów pozafiskalnych wiąże się z powstaniem efektów ubocznych polegających między innymi na zwiększeniu kosztów i ryzyka rozliczeń, a także wartości utraconych szans rozwoju przez tych przedsiębiorców, którzy całkowicie legalnie korzystają z kredytu handlowego jako umownego instrumentu finansowania działalności.

Z perspektywy podatnika występowanie metody kasowej uznawania kosztów podatkowych może być oceniane na różne sposoby. W najlepszym przypadku przepisy te mogą być szansą dla uzyskania przewagi konkurencyjnej, jeżeli stosowany model finansowania nie jest zakłócony przez regulacje podatkowe. Przepisy o konieczności dokonywania korekt mogą wspierać rozwój podmiotów, które zajmują się finansowaniem działalności, np. poprzez usługi factoringowe. Kryterium podatkowe może być zatem zgodne z innymi celami podatnika, a metoda kasowa ułatwia prowadzenie polityki wykazywania dochodu. Z drugiej strony występowanie metody kasowej może ograniczać prowadzenie działalności, a bardzo często przyczynia się do wzrostu kosztów rozliczeń i ryzyka podatkowego. W określonych sytuacjach, jak np. stosowanie ryczałtowej metody rozliczania zaliczek, metoda kasowa może być neutralna dla działalności podatnika.

Literatura

- Jamroży M., Kudert S., 2013, *Optymalizacja opodatkowania dochodów przedsiębiorców*, Wolters Kluwer, Warszawa.
- Kosakowski E., 2013, *Podatki dochodowe od dochodu z działalności gospodarczej w 2013 r.*, SKwP, Warszawa.
- Kozłowska H., 2011, *Optymalizacja podatkowa przedsiębiorstwa w dobie kryzysu*, SKwP, Warszawa.
- Małecki P., Mazurkiewicz M., 2015, *CIT. Komentarz. Podatki i rachunkowość*, Wolters Kluwer, Warszawa.
- Marciniuk J. (red.), 2015, *Podatek dochodowy od osób fizycznych. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa.
- Nykiel W., Mariański A., 2015, *Komentarz do ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych 2015*, ODDK, Gdańsk.
- Szlęzak-Matusiewicz J., 2013, *Zarządzanie podatkami osób fizycznych*, Wolters Kluwer, Warszawa.
- Ustawa z 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, t.j. Dz.U. z 2012, poz. 361 ze zm.
- Ustawa z 15 lutego 1991 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, t.j. Dz.U. z 2011, nr 74, poz. 397 ze zm.